

DOI: <https://doi.org/10.32782/3041-1319/2023-1-7>

К. І. Савостікова, М. Г. Мошовська

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, м. Львів, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9288-7440> – К. Савостікова

ki.savostikova@ukr.net

ЗАСОБИ ІНТЕГРАЦІЇ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Проблеми інтеграції людей з інвалідністю у суспільство зумовлені, з одного боку, відхиленнями в їхньому психофізичному розвитку, а з іншого – тим, що сама система суспільних відносин ще є не досконалою і недоступною для людей з інвалідністю. Розвиток сучасного українського суспільства також характеризується зростанням інтересу до проблем цієї категорії людей. Інтерес зростає, особливо з огляду на те, що їх кількість постійно збільшується внаслідок війни в нашій країні.

Мета нашого дослідження: сприяння використанню сучасних засобів для подальшої інтеграції людей з інвалідністю в соціум. Для досягнення поставленої мети, ми використали методи спостереження, порівняння та аналізу. У статті визначено сучасні засоби інтеграції осіб з інвалідністю в соціум. В межах нашого дослідження ми визначили труднощі реалізації національного законодавства, перешкоди, на які натрапляють люди з інвалідністю, засоби інтеграції людей з інвалідністю, а саме: доступність середовища, технічне забезпечення, трудовий і професійний напрям, освіту, фізкультурно-спортивну складову, туристичне спрямування та дозвілля.

Ми дійшли висновку, що місцеві органи влади повинні звернути увагу на оснащення автобусних, троллейбусних і трамвайних маршрутів декількома транспортними засобами для перевезення осіб з інвалідністю. Доречним було б закупити залізничні пасажирські вагони, максимально пристосовані для комфортного перевезення цієї категорії осіб. Потребує організації і служба супроводу інвалідів в аеропортах та вокзалах, забезпечення постійної роботи ліфтів та інших технічних засобів, призначених для людей з інвалідністю та інших маломобільних груп населення. Навчання дає змогу особам з інвалідністю інтегруватися в середовище своїх однолітків, здорові діти навчаються допомагати і піклуватися один про одного, а суспільні стереотипи щодо цієї категорії людей змінюються.

Ключові слова: адаптація, засоби інтеграції, засоби реабілітації, інтеграція, люди з інвалідністю, соціалізація.

К. І. Savostikova, M. H. Moshovska

Lviv State University of Life Safety, Lviv, Ukraine

MEANS OF INTEGRATION OF PERSONS WITH DISABILITIES IN MODERN SOCIETY

The problems of integrating people with disabilities into society are caused, on the one hand, by deviations in their psychophysical development, and on the other hand, by the fact that the system of social relations itself is still not perfect and inaccessible to people with disabilities. The development of modern Ukrainian society is also characterized by a growing interest in the problems of this category of people. Interest is growing, especially considering the fact that their number is constantly increasing due to the war in our country.

The purpose of our research: to promote the use of modern means for the further integration of people with disabilities into society. To achieve the goal, we used the following methods: observation, comparison and analysis. The article defines modern means of integrating people with disabilities into society. Within the framework of our research, we identified the difficulties of implementing national legislation, obstacles faced by people with disabilities, means of integration of people with disabilities, namely: accessibility of the environment, technical support, labor and professional direction, education, physical culture and sports component, tourist direction and leisure.

We have come to the conclusion that local authorities should pay attention to equipping bus, trolleybus and tram routes with several vehicles for the transportation of persons with disabilities. It would be appropriate to purchase railway passenger cars that are maximally adapted for the comfortable transportation of this category of persons. It requires the organization of an escort service for the disabled at airports and train stations, ensuring the constant operation of elevators and other technical means intended for people with disabilities and other groups of the population with reduced mobility. Education enables people with disabilities to integrate into the environment of their peers, and healthy children learn to help and care for each other, and social stereotypes about this category of people are changing.

Key words: adaptation, means of integration, means of rehabilitation, integration, people with disabilities, socialization.

Актуальність проблеми. Статистика України налічує близько трьох мільйонів осіб з інвалідністю. Люди з інвалідністю і досі можуть натикатися на зневагу, стереотипи і страхи, які протягом усієї історії людства стримували певний соціальний розвиток цієї категорії людей суспільства і відокремили їх від нього.

Проблеми інтеграції людей з інвалідністю у суспільство зумовлені, з одного боку, відхиленнями в їхньому психофізичному розвитку, а з іншого – тим, що сама система суспільних відносин ще є недосконалою і недоступною для людей з інвалідністю.

Розвиток сучасного українського суспільства також характеризується зростанням інтересу до проблем цієї категорії людей. Інтерес зростає, особливо з огляду на те, що їх кількість постійно збільшується внаслідок війни в нашій країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтеграцію людей з інвалідністю як складову соціальної роботи розглядали такі вчені: І. Іванова, А. Капська, О. Молчан, М. Чайковський та інші. Саме вони виділили спектр соціальних проблем у зв'язку з інвалідністю.

Мета дослідження: сприяння використанню сучасних засобів для подальшої інтеграції людей з інвалідністю в соціум.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реалізація прав людини, включаючи повноцінну участь людей з інвалідністю в житті суспільства та його розвитку, вважається центральною місією ООН, що відображено в Конвенції про права людей з інвалідністю. В останні роки ставлення до інвалідності змістилося від медичної та благодійної моделі до соціальної моделі, яка організовує середовище, адаптоване до потреб людей з інвалідністю відповідно до принципів Конвенції.

Соціальна модель допомоги людям з інвалідністю передбачає вирішення їхніх проблем через створення соціальних служб, центрів соціальної реабілітації та центрів професійної реабілітації (Шевчук, 2012).

Узгодженість державної політики щодо посилення соціального захисту осіб з інвалідністю та реалізації їх права на участь у суспільному житті знаходить своє відображення у гармонізації національного та міжнародного законодавства. Незважаючи на те, що національне законодавство є прогресивним, існують певні труднощі в його реалізації як на центральному, так і на місцевому рівнях. Більшість соціальних гарантій для людей з інвалідністю, передбачених українським законодавством, не мають достатнього фінансового підґрунтя і покладаються на місцеві громади.

Значна частина повсякденного життя людей з інвалідністю є складним випробуванням, яке їм часто доводиться долати самотужки. Перешкоди

існують на кожному кроці, наприклад, висота сходинки біля вхідних дверей або незручність посадки в автобус. Ситуація неможливості працевлаштування людей з інвалідністю через упереджене ставлення роботодавців – це проблема перешкод, вирішення якої є обов'язком держави перед своїми громадянами.

Усі засоби інтеграції, можна поділити на декілька груп:

- доступність середовища;
- технічне забезпечення;
- трудовий і професійний напрям;
- освіта;
- фізкультурно-спортивна складова;
- туристичне спрямування;
- дозвілля.

У зовнішньому світі людина з інвалідністю використовує усі ті самі речі, що й інші люди, наприклад, ліфт – на станціях метро є потреба у широких підйомниках для інвалідних візків. Там, де є підземні переходи, може знадобитися два підйомники на станцію. Це пов'язано з тим, що літні люди та особи на інвалідних візках можуть спускатися пандусами, якщо колеса візків вписуються в ширину колії, але інвалідні візки не можуть спуститися без сторонньої допомоги. Крім того, ліфти зазвичай не призначені для розміщення крісел колісних, ширина яких перевищує ширину дверей.

Кут нахилу пандуса не має перевищувати 8 градусів і пандус повинен мати поручні з обох боків. Це необхідно, наприклад, для того, щоб користувачі інвалідних візків могли триматися обома руками при підйомі та спуску. Такі поручні мають бути встановлені скрізь – у будинках, державних установах, банках, торгових центрах, супермаркетах тощо.

Бордюри біля пішохідного переходу має бути опущені на однакову висоту з дорожнім покриттям. Крім того, швидкість транспортних засобів, що рухаються по дорозі, також може бути знижена, якщо пішохідні переходи підняти на ту ж висоту, що і бордюри. Такі заходи забезпечать усім учасникам дорожнього руху, які користуються пішохідним переходом, можливість безперешкодного переходу дороги.

Найважливішими елементами міської інфраструктури для людей з вадами зору є плитки, які можуть слугувати доріжками, попереджаючи їх про сходинки та пішохідні переходи. Таким чином, незрячі люди можуть безпечніше пересуватися містом.

Деякі звукові ефекти та подібні пристрої в метро також є елементами міської навігації. Для безпеки людей з вадами зору на станціях метро та швидкісного трамваю слід облаштовувати важливі пішохідні переходи та інші подібні об'єкти.

Найважливіший елемент міської інфраструктури для людей з порушеннями зору – це плитка, яка попереджає про східці, переходи, може слугувати маршрутом. Таким чином, люди з порушеннями зору можуть рухатися містом із більшою впевненістю.

Певні звукові ефекти в метро і такі прилади теж є елементом міської навігації. Вони мають бути біля основних пішохідних переходів для безпеки руху людей з порушеннями зору, а також на всіх станціях метро та швидкісного трамваю.

Основні кроки у впровадженні універсального дизайну:

- громадські організації мають працювати з відповідними органами влади і пояснювати їм необхідність запровадження ідей універсального дизайну;

- у межах певних проєктів, громадські організації можуть самі створювати відповідні середовища – наприклад, на своїх робочих місцях. Цим самим вони подаватимуть іншим роботодавцям гарний приклад, запрошуючи на роботу людей з інвалідністю і створюючи всім необхідні умови праці;

- громадські організації можуть визначати відповідні критерії для проєктування простору відповідно до принципів універсального дизайну і контролювати їх виконання;

- необхідно руйнувати стереотипи: доносити думку, що всі люди рівні (Азін, 2013).

Певне немає міста у якому б не було проблем у своїй доступності для різних груп людей. Проте поширення ідеї універсального дизайну поруч із активною громадською позицією здатні зробити будь-яке місто зручним для всіх.

Забезпечити осіб з інвалідністю технічними та іншими засобами реабілітації, спецавтотранспортом – це також один із способів сприяти інтеграції їх у суспільство.

Люди та діти з інвалідністю забезпечуються безоплатно або на певних умовах на підставі індивідуальних програм реабілітації соціально-медичними послугами, технічними та іншими засобами реабілітації (засоби пересування, протези, сурдотехнічні засоби, мобільні телефони для письма тощо). Медичне обладнання (індивідуальні засоби, офтальмологічні, зубні та щелепно-лицьові протези, окуляри, слухові та мовленнєві апарати, кохлеарні імпланти, сечоприймачі тощо), автотранспортні засоби, електровізки (за наявності медичного висновку) (ч. 1 ст. 38 ч. 1 «Закону про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні»).

Особи з інвалідністю мають право на безоплатне забезпечення такими технічними та іншими засобами реабілітації:

- протезно-ортопедичні вироби (ортези, протези), в тому числі ортопедичне взуття;

- допоміжні засоби для пересування (візки);

- спеціалізовані засоби для самообслуговування та догляду (налокітники, чохли, засоби особистої гігієни тощо);

- допоміжні засоби для транспортування, пересування та підйому (палиці, милиці, ходунки, мотузкові сходи тощо);

- меблі та обладнання (ліжка, матраци, шведські стінки, поручні та перила);

- спеціалізовані засоби орієнтування, спілкування та обміну інформацією (аудіоплеєри, диктофони, мобільні телефони, годинники) (Постанова КМУ, 2023).

Однією з умов працевлаштування людей з інвалідністю є професійна реабілітація, яка включає психологічну підтримку, спеціалізовану орієнтацію та професійне навчання.

Відповідно до статті 38 Закону України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні», держава гарантує безоплатне професійне навчання та пов'язані з ним послуги особам з інвалідністю відповідно до індивідуальної програми реабілітації особи з інвалідністю.

Також, в Україні діють квоти на працевлаштування осіб з інвалідністю. Відповідно, якщо українські підприємства не дотримуються цих квот, то до них застосовуються санкції.

При оцінці якості життя населення аналізуються ті сфери, які суттєво впливають на задоволення основних потреб людини. До цих сфер належать матеріально-побутові умови, праця, охорона здоров'я та медичне обслуговування, освіта, доступ до знань у політичній та економічній сферах, правова допомога для захисту прав осіб з інвалідністю. За останні два роки рівень задоволення основних життєвих потреб пересічних людей в Україні не покращився, а в деяких аспектах і погіршився. Зокрема, це відбувається у сфері зайнятості та не оминає людей з інвалідністю, працевлаштування яких потребує додаткових коштів від держави.

Термін «зайнятість» можна визначити як найбільш загальну економічну характеристику. Він відображає рівень економічного розвитку та внесок робочої сили у виробництво. Зайнятість пов'язує виробництво і споживання, а її структура визначає характер взаємозв'язку між ними. Згідно з Кодексом законів про працю, соціальний характер зайнятості відображає потребу людини в самовираженні, а також у задоволенні матеріальних потреб за рахунок доходу, отриманого за працю. Що стосується інших категорій населення, то для людей з інвалідністю праця є найважливішим способом соціалізації, допомагає їм відчувати себе потрібними сім'ї та

суспільству, впоратися з наслідками інвалідності та покращити свій матеріальний добробут, отримуючи заробітну плату (Мочерний, 2000).

Невирішеним залишається головне завдання професійної інтеграції – забезпечення конкурентоспроможності людей з інвалідністю на ринку праці та працевлаштування. Кількість осіб з інвалідністю працездатного віку в Україні перевищує 1,5 млн осіб.

Професійне навчання та освіта є важливими напрямками зайнятості осіб з інвалідністю, які перебувають на обліку в Державній службі зайнятості, та ключовим засобом підвищення їх конкурентоспроможності на ринку праці. Кількість осіб з інвалідністю, які пройшли професійне навчання за сприяння Державної служби зайнятості, з кожним роком зростає.

У багатьох регіонах України створюються умови для підвищення рівня охоплення людей і дітей з інвалідністю загальною, середньою і вищою освітою.

Доступ до якісної освіти може допомогти подолати бар'єри на шляху соціалізації людей та дітей з інвалідністю. Загалом молодь все більше позиціонує освіту як ресурс соціальної мобільності та опанування нових соціальних ролей, інвестування капіталу та досягнення бажаного соціального статусу. Розвиток і поширення інтелектуальних і творчих здібностей молоді з інвалідністю стали основним технічним принципом виробництва і відтворення суспільних відносин, що робить їхню вищу освіту одним із найважливіших шляхів формування особистості. Саме освітній процес університету та соціальна робота допомагають людині набути цієї автономії та унікальності, щоб вона була вільною від безумовності зовнішніх соціокультурних впливів, самостійно проєктувала та планувала свою соціальну поведінку відповідно до своїх потреб.

Одним із шляхів забезпечення якісної та швидкої інтеграції людей з інвалідністю у суспільство є формування та їх розвиток під час навчання в соціальних інституціях, особливо у вищих навчальних закладах (Порошенко, 2019, с. 61). В сучасному світі освіта виступає одним із основних чинників, які підтримують або змінюють структуру суспільства та підвищують соціальну і професійну мобільність індивідів. Освіта як фактор мобільності значно розширює можливості для просування по соціальній драбині і часто є необхідною умовою для цього. Це відноситься як до здорових людей, так і до людей з інвалідністю. Здобуття повноцінної освіти для людей з інвалідністю набуває особливого значення, оскільки опанування ними фахових навичок дає можливість реалізувати свої

здібності, частково або повністю адаптуватися у суспільстві (Польовик, 2011, с. 61–64).

Чимраз більшого визнання набуває заняття спортом для осіб з інвалідністю. Через це держава повинна стимулювати всі види спортивної діяльності, шляхом надання коштів і правильної організації цієї діяльності. Створення однакових умов для людей з інвалідністю у питанні їх залучення в заняття фізичною культурою і спортом – основне досягнення провідних країн (Українська правда, 2021).

Україна – одна з чотирьох країн світу, де окрім заробітної плати для спортсменів з інвалідністю є ще й фінансова винагорода за здобутки. Разом з тим в країні повністю відсутня система соціального захисту цих осіб: після травми чи діагностування порушення, вони не проходять реабілітацію, адаптацію та соціалізацію. Іноді все життя люди отримують лише соціальні виплати, які не дають їм змоги вести незалежне та гідне життя.

Спорт – це можливість для більшості людей реалізувати себе професійно, заробляти нормальні кошти та мати змогу подорожувати. Саме через це багато осіб з інвалідністю докладають зусилля, щоб стати професійними спортсменами (Рубрика, 2020).

Система Інваспорт – це великий механізм, який функціонує і забезпечує право дитини й людини з інвалідністю на заняття фізкультурою та спортом. Разом з діяльністю Національного комітету спорту інвалідів України сьогодні стоїть мета для України – стати лідерами світового спорту. В системі Інваспорту партнерами виступають національні федерації і фізкультурно-спортивні громадські організації, які працюють у цій системі, зокрема фізкультурно-спортивні клуби та міські обласні федерації (Постанова КМУ, 2011).

Популярний рух Invictus Games в Україні реалізує функцію, з якої починав Паралімпійський рух загалом: нагадати про людей з інвалідністю. Якщо Паралімпійський спорт позиціонувався для людей з інвалідністю загалом, то Invictus – для ветеранів російсько-української війни. До того ж виконує функцію нормалізації цих людей в суспільстві і, зокрема, в очах частини громади, в якій могло виникнути упереджене ставлення стосовно них.

За словами Ігоря Безкаравайного, заступника міністра у справах ветеранів, члена української збірної Invictus Games та ветерана російсько-української війни, спорт – не єдиний спосіб знайти себе в житті. Однак для багатьох ветеранів спорт є основою для пошуку себе та свого місця у світі після повернення з війни. Тому Ігри Нескорених – це місце зустрічі для мотивації у спорті та житті, можливість зробити висновки та зрозуміти, чи

хочеш ти розвиватися у спорті, чи зосередитися на інших видах діяльності. Тому Ігри Нескорених – це аматорський спорт з потенціалом для подальшого розвитку, не спорт заради медалей, а спорт заради відновлення життя.

На Іграх Нескорених 2015-2016 років, коли ветерани тільки починали займатися спортом з протезами ніг, багато хто не міг зрозуміти цей феномен. Сьогодні ж цим вже нікого не здивуєш. Певною мірою це пов'язано з тим, що в Україні прийшли нові технології. І, як наслідок, розвинувся взаємозв'язок між реабілітацією, спортом і ветеранами (Рубрика, 2020).

Найважливіше завдання туризму – звільнити людей з інвалідністю від соціальної ізоляції, мотивувати їх до життя та забезпечити спеціальними фізичними вправами в процесі реабілітації та релаксації. Найбільший терапевтичний ефект з точки зору розширеної реабілітації має активний туризм, який розвиває фізично, морально, оздоровчо, етично та естетично.

Соціальна значущість туризму для людей з інвалідністю зумовлена насамперед зростанням кількості людей з інвалідністю як у відносному, так і в абсолютному вимірі. У цьому контексті важливим є розробка нових шляхів соціальної реінтеграції, спрямованих на розширення життєвого простору осіб з інвалідністю. Одним з найбільш ефективних способів розширення життєвого простору та покращення здоров'я людей з інвалідністю є спортивно-оздоровчий туризм, який наразі особливо стихійно розвивається в Україні. Влітку в різних регіонах організуються туристичні табори, зльоти, змагання та походи (Топалова, 2016).

Суть інтеграції дозвілля полягає у створенні ситуації, в якій люди з інвалідністю сприймаються як суб'єкти, а не об'єкти дозвіллевої діяльності. Метою дозвіллевої реабілітації є відновлення здатності людини брати участь у дозвілльвій та рекреаційній діяльності відповідно до її інтересів та уподобань, підтримка її соціокультурного життя та діяльності, створення сприятливого психологічного та емоційного середовища через спілкування та культуру дозвілля, розвиток навичок адаптації до нового середовища проживання та освіти для дорослих.

Низька самооцінка людей з інвалідністю формується під впливом негативного ставлення оточуючих, відсутності доступу до багатьох можливостей, які здорові люди сприймають як належне, соціальної незахищеності тощо, що призводить до негативного ставлення до себе як до особистості, низької соціальної активності, недостатнього рівня освіти, некваліфікованої роботи та низького соціального статусу для цієї

категорії людей. Це основні причини низького соціального статусу людей з інвалідністю.

Основними завданнями включення людей з інвалідністю у сферу дозвілля виступають:

- заохочення людей з інвалідністю до участі в соціальній і культурній творчості та розробка відповідних програм для залучення людей з інвалідністю до соціального і культурного життя;

- зосередження програм дозвілля для людей з інвалідністю на соціалізації, а не лише на розвагах;

- створення відповідних соціально-культурних закладів для надання дозвілльєвих послуг людям з інвалідністю;

- цільова підготовка фахівців у сфері дозвілля, які працюють з людьми з інвалідністю. Процес навчання має базуватися на підготовці персоналу, який володіє технологіями дозвілля та рекреації, має педагогічні знання та навички надання першої медичної допомоги, а також соціологічний та культурологічний досвід.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Отже, важливим запитом є облаштування міського і приміського транспорту для зручного користування людьми з інвалідністю та виділення для їхніх автомобілів окремих місць на автостоянках. Місцеві органи влади повинні звернути увагу на оснащення автобусних, тролейбусних і трамвайних маршрутів декількома транспортними засобами для перевезення осіб з інвалідністю. Доречним було б закупити залізничні пасажирські вагони, максимально пристосованих для комфортного перевезення цієї категорії осіб. Вимагає організації служба супроводу інвалідів в аеропортах та вокзалах, забезпечення постійної роботи ліфтів та інших технічних засобів, призначених для людей з інвалідністю та інших маломобільних груп населення. Навчання дає змогу особам з інвалідністю інтегруватися в середовище своїх однолітків, здорові діти навчаються допомагати і піклуватися один про одного, а суспільні стереотипи щодо цієї категорії людей змінюються.

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у вдосконаленні існуючих засобів соціальної інтеграції людей з інвалідністю в умовах війни.

Список літератури:

1. Азін В. О., Байда Л. Ю., Грибальський Я. В., Красюкова-Еннс О. В. Доступність та універсальний дизайн : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. Байди Л. Ю., Красюкової-Еннс О. В. К., 2013. 128 с.

2. Гроші, дух або реабілітація? // Рубрика. 2020. URL:

<https://rubryka.com/article/sports-disability/>.

3. Деякі питання центрів з фізичної культури і спорту осіб з інвалідністю «Інваспорт» : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 лип. 2011 р. N 766 / Кабінет Міністрів України.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/766-2011-%d0%bf#text>

4. Мочерний С. В. Основи економічної теорії / К.: Знання, 2000. 343 с.

5. Польовик О. В. Сучасний стан соціальної адаптації студентів з особливими потребами до навчально-виховного процесу: зб. наук. праць Національної академії Державної прикордонної служби України 2011 № 57. С.61–64.

6. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ : ТОВ. «Агентство «Україна», 2019. 300 с.

7. Про затвердження Порядку забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю та інших окремих категорій населення і виплати грошової компенсації вартості за самостійно придбані технічні та інші засоби реабілітації, переліку таких засобів : Постанова Каб. Міністрів України від 05.04.2012 р. № 321 : станом на 1 січ. 2023 р. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/321-2012-п#Text

8. Спорт – це для всіх», правда ж? // Українська правда. 2021. URL: <https://life.pravda.com.ua/projects/stop-dyskryminatsiya/2021/08/25/245619/>.

9. Топалова О. І. Суспільно-географічні передумови та перспективи розвитку адаптивного туризму в Україні : автореф. дис. канд. геогр. наук; 11.00.02 Київ, 2016. 20 с.

10. Шевчук І. В. Реабілітація інвалідів [Текст] : монографія / І. В. Шевчук, О. Б. Яворовенко, Н. М. Беляєва, С. В. Шевчук. Вінниця : ФОП Данилюк В. Г., 2012. 216 с.

References:

1. Azin, V., Baida, L., Hrybalskyi, Ya., Krasiukova-Enns, O. (2013). Dostupnist ta universalnyi dyzain [Accessibility and universal design]. [in Ukrainian].

2. Hroshi, dukh abo rehabilitatsiia (2020) [Money, spirit or rehabilitation]. Retrieved from: rubryka.com/article/sports-disability/ [in Ukrainian].

3. Deiaki pytannia tsentriv z fizychnoi kultury i sportu osib z invalidnistiu «Invasport» (2011) [Some

issues of centers for physical culture and sports for persons with disabilities «Invasport»]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/766-2011-%d0%bf#text> [in Ukrainian].

4. Mochernyi, S. (2000). Osnovy ekonomichnoi teorii [Foundations of economic theory]. [in Ukrainian].

5. Polovyk, O. (2011). Suchasnyi stan sotsialnoi adaptatsii studentiv z osoblyvymy potrebamy do navchalno-vykhovnoho protsesu [The current state of social adaptation of students with special needs to the educational process]. [in Ukrainian].

6. Poroshenko, M. (2019). Inkluzyvna osvita [Inclusive education]. [in Ukrainian].

7. Pro zatverdzhennia Poriadku zabezpechennia tekhnichnymy ta inshymy zasobamy rehabilitatsii osib z invalidnistiu, ditei z invalidnistiu ta inshykh okremykh katehorii naseleennia i vyplaty hroshovoi kompensatsii vartosti za samostiino prydbani tekhnichni ta inshi zasoby rehabilitatsii, pereliku takykh zasobiv 2023 (Kabinet ministriv Ukrainy). [On the approval of the Procedure for providing technical and other means of rehabilitation to persons with disabilities, children with disabilities and other separate categories of the population and payment of monetary compensation for the cost of independently purchased technical and other means of rehabilitation, a list of such means (Cabinet of Ministers of Ukraine)]. Postanova Kabinetu ministriv Ukrainy. [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/321-2012-п#Text> [in Ukrainian].

8. Sport – tse dlia vsikh», pravda zh (2021) [Sport is for everyone, it's true]. Retrieved from: <https://life.pravda.com.ua/projects/stop-dyskryminatsiya/2021/08/25/> [in Ukrainian].

9. Topalova, O. (2016). Suspilno-heohrafichni peredumovy ta perspektyvy rozvytku adaptivnoho turyzmu v Ukraini [Socio-geographical prerequisites and prospects for the development of adaptive tourism in Ukraine]. [in Ukrainian].

10. Shevchuk, I. (2012). Reabilitatsiia invalidiv [Rehabilitation of the disabled]. [in Ukrainian]

© К. І. Савостікова, М. Г. Мошовська, 2023.

Оглядова стаття.

Надійшла до редакції 29.05.2023.

Прийнято до публікації 13.06.2023.